

13. Прокопович Н. Н. Словосочетание в современном русском литературном языке: [монография]. Москва: Просвещение, 1966. 399 с.
14. Русская грамматика: [в 2 т.] / [редкол. : Н. Ю. Шведова (гл. ред.) и др.]. Москва: Наука, 1980. Т. 2. Синтаксис. 709 с.
15. Скобликова Е. С. Современный русский язык. Синтаксис сложного предложения (теоретический курс). [3-е изд., испр. и доп.]. Москва: Флинта; Наука, 2006. 264 с.
16. Скобликова Е. С. Согласование и управление в русском языке. Москва: Просвещение, 1971. 239 с.
17. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: Наук. думка, 1972. 516 с.
18. Щерба Л. В., Матусевич М. М., Дусс М. Ф. Русско-французский словарь. Москва: Сов. энциклопедия, 1936. 790 с.

Стаття надійшла 02.10.2017 року

УДК 811.161.2'373.21(477.43/.44) Козаченко

Тетяна Громко
(Кропивницький, Україна)
e-mail: tvhromko@i.ua

ГЕОГРАФІЧНА ЛЕКСИКА У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ КОЗАЧЕНКА (ЗА ПОВІСТЮ «ЦІНА ЖИТТЯ»)

У статті описується використання В. Козаченком географічної лексики в повісті «Ціна життя». Використання їх письменник зумовлює темою, ідеєю, смислом контексту, що виконує важливу функцію створення художнього цілого. Аналіз функціонування географічної лексики в повісті свідчить про любов автора до свого краю, обізнаність із життям земляків у воєнні роки, розуміння ним ужитих назв географічних об'єктів для розкриття характеру персонажа, його світосприйняття, естетичних смаків. Проаналізована географічна лексика закономерно вплітається в мовну тканину твору.

Ключові слова: географічна лексика, географічний об'єкт, Східне Поділля, герой твору, персоніфікація, художній пейзаж.

Громко Т. Географическая лексика в творчестве Василия Козаченко (по повести «Цена жизни»).

В статье описывается использование В. Козаченко географической лексики в повести «Цена жизни». Использование их писатель предопределяет темой, идеей, смыслом контекста, который выполняет важную функцию создания художественного целого. Анализ функционирования географической лексики в повести свидетельствует о любви автора к своему краю, осведомленность с жизнью земляков в военные годы, понимание им употребленных названий географических объектов для раскрытия характера персонажа, его мировосприятия, эстетических вкусов. Отмеченная географическая лексика закономерно вплетаются в языковую ткань произведения.

Ключевые слова: географическая лексика, географический объект, Восточное Подолье, герой произведения, персонафикация, художественный пейзаж.

Hromko T. Geographical vocabulary in creativity of Vasil Kozachenko (in the story «The Price of Life»).

The use of V. Kozachenko's geographical vocabulary shows the author's love for his country, his knowledge of the life of his countrymen during the war years, his understanding of the names of geographical objects used to reveal the nature of the character, his worldview, aesthetic tastes and preferences. The writer, using various means, depicts the nature of his native land through the geographical vocabulary, which is evidence, among other things, of the inner world of the characters. The author uses both a neutral vocabulary to designate the names of geographic objects and stylistically marked.

The geographic vocabulary of V. Kozachenko's story «The Price of Life» is always due to the theme, idea, meaning of the context and performs an important function of creating an artistic whole. Creating, at first glance, purely external effects on the surface of the associative geographic environment, the names of geographical objects function in a clearly defined perspective, contributing to the formation of a deep inner plot, associations-parallels and contrasting opposition, highlighting certain nuances of the context and perception of the characters.

The prospect of further scientific research in a definite direction is seen by us in the analysis of the filling of the geographical vocabulary of other works of the author.

Keywords: geographical vocabulary, geographical object, Podillya, hero of work, personification, artistic landscape.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасних мовознавчих колах проблема вивчення народної географічної лексики (далі і для географічна лексема – ГЛ) не є новою [2, с. 3]. Адже саме в ній відображено всі сторони реальної дійсності: географічні особливості ареалу, матеріальне і духовне життя народу, що репрезентує наївну розмовно-побутову картину світу людини. Закономірно, що основу ГЛ складають загальноновживані слова, якими люди послуговуються в повсякденному житті. Ця категорія лексики є відносно змінною, оскільки зі змінами, що привносить людина в навколишнє середовище, змінюються й пов'язані з ним реалії.

Назви географічних реалій належать до однієї з найдавніших лексичних груп. Вони наявні в кожному регіоні, почасти представляючи місцеві діалектні назви, запозичення або узагальнення індивідуалізмів. Загалом поява ГЛ зумовлена життєдіяльністю певного лінгвокультурного колективу та відбиває розбіжності між лінгвістично-понятійними кодами. Поява назв географічних реалій пояснюється також екстралінгвальними факторами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. У слов'янському мовознавстві ГЛ досліджена в польській (П. Ніцше, Я. Сташевський), чеській і словацькій (Р. М. Малько), болгарській (Е. А. Григорян), сербській і хорватській

(Я. Шутц), білоруській (І. Я. Яшкін), російській (В. М. Мокієнко, Е. М. Мурзаєв) мовах. Своєрідним узагальненням цієї групи лексики на слов'янському тлі стала монографія М. І. Толстого «Славянская географическая терминология: Семасиологические этюды» [6].

В українському мовознавстві питаннями ГЛ (термінології) займалися М. Ф. Сумцов, І. Верхратський, П. А. Тутковський, Й. О. Дзєндзелівський, П. П. Чучка, Є. О. Черепанова, О. К. Данилюк, Т. В. Громко, І. М. Потапчук, С. В. Шийка та ін.

Однак нині, за винятком розвідки автора цієї статті «Функціонування географічної лексики в малій прозі Михайла Стельмаха (за збіркою оповідань «Березовий сік»)» [1], практично відсутній аналіз уживання ГЛ у творах письменників. А втім, це вдячний пласт лексики, адже він не тільки передає рельєфні особливості описуваного письменником регіону, а й реально відтворює картини подій, що відбуваються у творах, пейзажі, панорами краю. Письменники свого часу описували місцеві географічні назви оро- та гідрорельєфу й Карпат, і Полісся, і Степу (наприклад, відомі твори О. Гончара «Тронка», «Собор») тощо.

З іншого боку, наше дослідження народної географічної термінології Центральної України [2] дає можливість порівняти фактичний діалектний матеріал, зібраний у говірках Східного Поділля [3], і літературизовані назви географічних об'єктів, вплетені у тканину художнього твору вихідця з Новоархангельщини, відомого українського письменника Василя Козаченка.

Мета нашої статті – показати функціонування ГЛ в повісті В. Козаченка «Ціна життя». **Завдання** нашої розвідки – аналіз уживання та інтерпретації арсеналу географічних назв. Вона водночас може слугувати вивченням індивідуального стилю письменника, адже з величезного фонду загальноживаної лексики письменник відбирає різні засоби словесно-художнього зображення.

Комплексний аналіз ГЛ в художній літературі, за нашими даними, ще не здійснювався. Маємо сподівання, що, зафіксувавши в художніх творах письменників й уклавши корпус народної ГЛ, у перспективі українські мовознавці зможуть досліджувати ці назви географічних об'єктів усіх регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Огляд літературно-критичного матеріалу про повість В. Козаченка «Ціна життя», незважаючи на високу майстерність митця слова, актуальність подій і для нашого часу, подає лише скупі свідчення: «У партизанському підпіллі було написано також перший варіант повісті «Ціна життя». Автор подав деякі пояснення до задуму, джерел і обставин написання твору в нотатці «Запиши – не можеш не писати». У свідомості письменника тоді, восени сорок першого року,

злилися воєдино особисті враження від пережитого й побаченого, посправжньому страшного і до неправдоподібності кошмарного, з тим, що довелося почути про один винятковий епізод. Повість була значно перероблена, доповнена і надрукована разом 1960 року» (Козаченко, с. 7).

Своєрідність індивідуального стилю митця виявляється в його мовній картині світу, особливостях слововживання, у поєднанні загального й індивідуального [5, с. 216]. Цілком закономірно, що основу мови творів будь-якого письменника, зокрема й Василя Козаченка, становить загальноновживана лексика, оскільки «художній твір не може існувати без нейтральної лексики, вона є тією основою, на якій реалізується задумана тканина твору з усією її ідейно-тематичною та художньою складністю» [5, с. 217].

У передмові до чотиритомника творів Василя Козаченка С. Шаховський пише: «Для викладу матеріалу в стилі В. Козаченка багато важать пейзажні картини. Пейзажі відповідають тону розповіді, їх сприйняття стає змістом переживань людей, бо ліс, степ, береги річок є тут місцем знаходження, очікування, бойові дії. У В. Козаченка виявляється пам'ятливість ... на різноманітні явища природи. ... пейзажі Кіровоградщини, денні й нічні, сталі й мінливі, сповнені звуків і пахощів, стають пейзажами-персонажами. Ця художня географія рідного краю має й свою ідейну сутність, пов'язану з тематикою книги» (Козаченко, с. 17).

Значна кількість ГЛ є важливим компонентом мовної тканини повісті В. Козаченка «Ціна життя». Це можна пояснити тим, що автор намагається всебічно показати природу Кіровоградщини, зокрема мальовничого Східного Поділля. Крім того, такі елементи письменник використовує для детальнішого, колоритнішого зображення середовища [4, с. 26], у якому розгортаються події окремих творів, а також для залучення до художнього світу читача, для активізації його мислення, уяви, оскільки він, натрапляючи на сторінках твору на найчастіше повторювані в повсякденному житті назви реалій, краще розуміє письменника й зображуваних ним героїв, уявляє природу, життя, картини партизанської боротьби українського народу під час німецько-фашистської окупації.

Уже з перших рядків повісті Василь Козаченко вказує на типовість степового українського ландшафту: *Тернигородка – центр степового району <...> – сіріла в розлогій долині тихої степової річки мокрими, потемнілими, як старі гриби, стріхами хат* (Козаченко, с. 23); *Мовчки, зціпивши зуби, місив грязюку високий [німець] з сердитими очима. Важко витягав з клейкого чорнозему рвані кирзові чоботи власник «кадрового» кашкета* (Козаченко, с. 27); *Яскраво зеленів обмитий дощами озимий клин на пагорбах за містком. В лузі понад річкою пахло прілим вербовим*

листям і оглушливо цвірінчали по-дурному зраділі горобці в кущах дерези за **городами** (Козаченко, с. 35).

Почасти письменник номінативно передає географічний опис місцевості: **Рів ... Видолинок. Кущі верболозу. Каміння. Смуга зеленої вогкої отави. Хлюпотіння калюжок під чобітьми ... і отвір глибокого, що його сотні років вимивало талими водами, провалля** (Козаченко, с. 57). Останнє словосполучення, зазначимо, передає художню письменницьку особливість В. Козаченка – утворення складених ГЛ: **Земля розбухала, дороги розгрузли, а вулиці потекли річками густої каламутної твані** (Козаченко, с. 23); **В тиші під сотнями ніг глухо стугоніло мокре каміння бруківки** (Козаченко, с. 25); **Бармаш наказав встановити кулемети на валу лісового рову** (Козаченко, с. 49); **Кілометрів за два звивисте провалля переходить у широкий положистий яр. Схили яру заросли луговими травами ... У вершині яру, який розходився двома мілкими степовими вибалками, Бармаш зупинився ... Річка губилася десь за хвилястими, поораними ярами та проваллями, пагорбами ... Бармаш ступив кілька кроків з вибалка... Попереду нього, скільки видно, розстилався перетнутий широкою сірою стрічкою грейдера безмежний степ. Зеленілі рівні схили кюветів, фіолетовим оксамитом лились виповнені пухкою пилюгою колії <...> Жовте поле рябіло глибокими чорними вирвами – нашвидку повідкопуваними мілкими окопчиками. А в тих окопчиках, у кюветах, у воронках і просто на полі – закостенілі, знекровлені трупи** (Козаченко, с. 58); **Бармаш перестрибнув бурчак... Стрімка стіна жовтої глини відділяла його від річки і од ворогів** (Козаченко, с. 57); **вперся руками в болотисте дно** (Козаченко, с. 29). У свідомості письменника через персонажів відбито вибіркоче ставлення до навколишнього світу: важливе з їхнього погляду деталізовано в процесі номінації, несуттєве або малозначуще обмежене загальною вказівкою, що може передаватися словосполучними назвами.

В аналізованій повісті В. Козаченка «Ціна життя» за реалемним та семантичним принципом ми виокремили ГЛ, які називають не лише форми та частини наземного рельєфу, особливості водного ландшафту, а й географічні об'єкти, пов'язані з ними. Усередині цих груп можна вичленувати дрібніші лексико-семантичні об'єднання, які складаються із семантичних рядів лексем, об'єднаних за релеватними ознаками 'розмір географічного об'єкта', 'форма', 'наявність чи відсутність рослинного покриву', 'заболоченість або незаболоченість', 'призначення географічного об'єкта' та ін.: **Вулиця збігала вниз крутим, роз'їждженим і слизьким спуском, а потім вибігала на вузький дерев'яний місток. І знову, посмугована залитими каламутною водою коліями, стрімко дерлася поміж хатами вгору** (Козаченко, с. 27).

Кожна група назв географічних об'єктів нерівнозначна за обсягом, що, з одного боку, пояснюємо особливостями ландшафтної будови території Поділля, з іншого – зумовлено специфікою сприйняття та оцінки різних географічних реалій письменником. Переважно вони позначають місце подій: *Крутими петлями, несподіваними зигзагами і поворотами провалля тягнеться вгору на кілька кілометрів. Під ногами пісок, клейка глина, глибокі й круті, вимиті водою бурчаки... Ноги пірнають в якісь в'язкі мочарі. Потім утікачі деруться хащами терну, роздирають одяг об якісь чагарники, ... чавкотить струмок... Натикаються на вогку стежку <...> Останній півметровий припічок бурчака, мілкий вибалок і за ним рівнина, поросла кущами верболозу (Козаченко, с. 118); Бармаш лежав за глинистим виступом високого берега, під вербовим кущем. Позаду нього поміж хвилястими пагорбами та глинищами зміївся протитанковий рів. Праворуч різала річку навкіс розмита кам'яна гребля давно зруйнованого млина. Просто і ліворуч сірими полотнищами зернистого піску білили мілини броду (Козаченко, с. 52); Перестрибуючи з каменя на камінь вздовж розмитої греблі, один встиг добігти аж до середини річки. І впав на гострий виступ, немов переламавшись в попереку, зануривши руки і голову у воду. Інші двоє попадали недалеко від берега. Кілька завалилося при березі на мілкому, ще інші – простяглись на вогкому піску (Козаченко, с. 54).*

Така деталізація в описі географічних об'єктів не випадкова. Високий рівень спостережливості, який ще з дитинства був притаманний Василеві Козаченку, знаходив своє практично фотографічне відображення у творчості впродовж усього життя письменника, як би далеко від своїх країв він не був: *... і постають перед ним (Бармашем) картини недавніх боїв: Умань, Зелена Брама, зранені снарядами, потолочені танками стени ... Села в пожежах ... (Козаченко, с. 69).* А чи це не глибокий патріотизм, що починається з любові до рідної землі, рідної річки, пагорбків, стежок, мілин, ярів тощо?

Поруч із ГЛ в повісті В. Козаченка функціують місцеві топоніми: *А позаду залишалися сотні кілометрів рідної землі. Дрогобич, Станіслав, Проскурів, Кам'янець-Подільський, Жмеринка, Вінниця, Гайсин, Умань. Сан, Стрий, Дністер, Студениця, Буг і Синюха. Поорані важкими колесами береги річок. Скаламучена вода в рожевій піні від пожежі та крові ... Пробиралися вперед, залишаючи збоку великі шляхи, тримаючись густих лісових масивів ... На відкритих місцях в степену пробували атакувати механізованими піхотними підрозділами (Козаченко, с. 49).* ГЛ супроводжує опис топонімів: *Мокрий від холодного поту, він упав, витягнувши чоботи з болота і ступивши на цемент містка, перекинутого через вузьку річечку Кагарлик. <...> Річка була така міленька, що вода навіть не прикрила вбитого (Козаченко, с. 29); За*

синьою смугою гаю, який розтягнувся по балці, в димному мареві маячить село (Терногородка) (Козаченко, с. 64).

За допомогою ГЛ В. Козаченко описує панорами, що відкриваються героям творів: *Сіра колона в безлюдному степу, під сірим осіннім небом, поволі просувалася далі, вздовж чорного знесилюючого шляху ...* (Козаченко, с. 28) та ін. Або спогади як своєрідні підсумки пройденого героєм шляху: *... прорвались спогади: Синюха ... Витолочені жита ... Лікарня ... Терногородський концтабір ... Чорна стрічка степової дороги ... Бабуся Ганна, Оксанка ... Товариші над чорною прірвою ями перед розстрілом ...* (Козаченко, с. 153).

Улюблена з дитинства річка Синюха змальована в такому описі краю: *Побачив (Бармаш) розпливчасту густо-зелену пляму Зеленої брами, тонюсіньку блакитну стрічку Синюхи, біле, густо списане назвами навколишніх сіл полотно. Нерубайка, Левківка, Підвисоке, Кам'яне, Новоархангельськ. Далі, вниз по Синюсі, – Солдатське, Тернівка, Тишківка і ще далі, внизу, перетинаючи ріжок карти, дорога на Первомайськ і Одесу... Зелена Брама – останній лісовий масив. Далі за Синюхою – на схід і на південь, до самого Чорного моря – степ ...* (Козаченко, с. 50); *Мирна гладінь Синюхи поволі міняла барви* (Козаченко, с. 52).

Серед назв рельєфу найбільшої деталізації зазнали найменування таких реалій, як невелике підвищення, рівнина, укрита травою, низина, залита водою, яр, порослий лісом. Вони вербалізують найбільш характерні для подільського рельєфу ознаки та об'єкти, які мають практичне значення. Як засвідчила вибірка ГЛ з аналізованого твору, досить частими в них є назви на позначення лісу: *... в урочищі Зелена Брама обстріляно колону німецьких машин на марші ...* (Козаченко, с. 21); *... Місяць викочувався з-за зубчастої стіни далекого лісу* (Козаченко, с. 112). Частіше трапляються назви низинного рельєфу, наприклад: *Вздовж шосе повалено на землю підряд біля двадцяти телеграфних стовпів .., якісь дивні вирви* (Козаченко, с. 43). Найчастіше, звичайно, ГЛ на позначення поля, степу, городу: *брели глеюватим, липким чорноземом* (Козаченко, с. 131).

Опис місцевого тельмографічного об'єкта – болота – у Василя Козаченка представлений зрідка: *Під ногами зачавкотіло чорне клейке болото* (Козаченко, с. 26).

Спостереження над ГЛ засвідчило, що письменник використовує значну кількість назв водних об'єктів: *Того, що зупинився, обтікали мовчки, як вода обтікає непорушний камінь* (Козаченко, с. 27); *Кулі з посвистом впивалися в болото і в воду навколо* (Козаченко, с. 29).

Використання спелеографічної лексики – назви каменів – дуже показове у творі. Камінь у Василя Козаченка символізує природне місце для сидіння, відпочинку: *Всі семеро зручно вместились на камінцях з*

обох боків дороги ... Він і собі вмотивувався на великому камені, вимитому водою з підмурка (Козаченко, с. 131).

Василь Козаченко із присутньою йому мовною специфікою навіть персоніфікує географічні об'єкти: *Ліс оповився чадом і димом* (Козаченко, с. 51); *За дротом слалась безлюдна дорога, за дорогою – урвище* (Козаченко, с. 113).

Звертає на себе увагу одне речення: *І тоді виручала пісня: сумна, широка, як степ, <...> проридилась крізь широкий дріт, туди, на волю... пливла понад кущами, яругами, понад степовими вибалками і луною відбивалась в далекому лісі* (Козаченко, с. 112). Саме порівняння пісні як абстрактного явища з географічною реалією – степом (з його елементами) – є ознакою світосприйняття степовика Василя Козаченка.

Символічним є зображення письменником, як під час бойових сутичок людина впливає на природу, на географічні об'єкти – закривавлює їх: *Скаламучена вода в рожевій піні від пожежі та крові ...* (Козаченко, с. 49).

На що перетворює війна степ, поле, городи? *Село Жабове ... було відмітним лише своїми розкішними городами ... осіло край великого шляху, який німці у війну перетворили на одну з своїх найважливіших військових артерій* (Козаченко, с. 31); *Скільки вже таких витолочених ланів, таких бойовиськ бачив на своєму шляху Бармаш!* (Козаченко, с. 59); *Увесь клопоть городу навколо лікарні перетворюється на кладовище. ростуть і ростуть за вікном свіжі могили* (Козаченко, с. 67).

У В. Козаченка часто опис місцевого ландшафту передає і настрої героїв. Саме географічні об'єкти передають внутрішній стан героя в динаміці, наприклад ГЛ *дорога*: *Страх перед далекою грузькою дорогою, яка висмокче останні сили, відчувався в тому шелесті. Бо для багатьох з них ота розбухла, клейка, чорноземна, розбита колесами дорога могла стати і напевне стане лише дорогою до неминучої смерті* (Козаченко, с. 24); *вийшли на чорний розгрузлий шлях* (Козаченко, с. 27); *на схрещенні шляхів* (Козаченко, с. 44); *Голова колони повернула за підводами, вливаючись у бічну немощену вулицю* (Козаченко, с. 26); *Полями, обабіч дороги, гуртками відходили на схід жінки і діти* (Козаченко, с. 45); *... бачив часом дорогу, одну лише пустельну, втикану телеграфними стовпами* *дорогу. Дорогу в степу ... від Грузької до Комишуватого* (Козаченко, с. 37); *По шосе почали зустрічатись дивні підводи .., за возом ішла залигана корова* (Козаченко, с. 42–43); *Машина видерлась на спориш* (у значенні «узбіччя дороги, поросле травою». – Т. Г.), *потім на шосе* (Козаченко, с. 131); *... пройшли понад шосе і звернули вбік на ґрунтову дорогу, в жита* (Козаченко, с. 135). Прилеглі частини дороги: *Микола стрибає з підніжки і падає в кювет* (Козаченко, с. 44); *... збіг з насипу*

вниз (Козаченко, с. 29); *Зійшли з дороги. Почали закидати землю глибоку канаву біля розмитого містка* (Козаченко, с. 132).

Одним зі стилістичних засобів словесно-художнього зображення в повісті В. Козаченка є зв'язок людей із природою, з описом географічних реалій саме під час головних подій їхнього життя, наприклад виступ героя при організації втечі з полону: *Бармаш швидко й жваво скочив на насип ... Озираючись, охоплюючи зором просторинь навколо. Обабіч стелилась безлюдна дорога <...> Апеля закопали, як собаку. Вартий був того, щоб просто валялись падлом у рові. А йому викопали яму й землю засипали* (показ гуманних християнських традицій поховання, навіть ворогів. – Т. Г.); *Горб зрівняли, втоптали й замаскували до розкопаного бурчака ...* (Козаченко, с. 133–134); *Вони (хлопці) старанно колупались лопатами в землі, підгортали насип і зарівнювали ямки* (Козаченко, с. 138).

Інколи ГЛ виступає своєрідним орієнтиром для героїв твору. Зокрема, ГЛ автор укладає в уста військових як мовні кліше: *... змінив своє рішення полковник: «Взвод утримує сектор біля мосту»* (Козаченко, с. 46); *Німці в двох місцях форсували річку на півдні і вже обходять місто* (Козаченко, с. 46); *робили спроби переправитись далі від броду* (Козаченко, с. 55); *Полковник сів на яцику з-під патронів край глибокого яру, біля розбитого бліндажа* (Козаченко, с. 51); *Бармаш повів свою команду вибалками та ярами назад, до магістрального шляху* (Козаченко, с. 138).

У повісті «Ціна життя» Василь Козаченко описує не лише рідні краї Центральної України: *Зелене Полісся. Край густих лісів, заливних мочарів. Край ніжно-блакитних килимів льону, терпкого запаху темно-зелених ланів конопель, смолистого духу й тягучого шуму сосни, темного суму вільхи, білої березової зажури й червоних краплин калинової крові...* (Козаченко, с. 143). Тут він автор поетичних у прозі пейзажів. Індивідуальне сприйняття автором панорами Полісся доповнюють інші ГЛ, що мають семантичні паралелі в описі степового ландшафту: *Полустанок в густому березовому гаю. Прорізаючи березняк, рейки залізниці виривались на хвилястий простір піщаних кучугур, порослих дерзкою травною чапощю і вільховими кущами. Далі знову пірнали в чорну й густу ялинову стіну, в темні поліські хащі* (Козаченко, с. 145); *зупинились в густому, молодому сосняку* (Козаченко, с. 140); *Дорога йде вгору, поміж одинокими високими соснами* (Козаченко, с. 142); *Мащини мчали в ніч, в гущавину поліських борів* (Козаченко, с. 153).

Оригінальність письменника проявляється не тільки у використанні мікрономів, а й у художньо переосмислених назвах макрорельєфу: *Розумів, що попереду ще океани пожеж, ріки крові, вулканічні герці вогню й заліза, гул титанічних битв ...* (Козаченко, с. 154).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Використання В. Козаченком ГЛ свідчить про любов автора до свого краю, обізнаність із життям земляків у воєнні роки, розуміння ним ужитих назв географічних об'єктів для розкриття характеру персонажа, його світосприйняття, естетичних смаків та уподобань. Письменник, використовуючи різні засоби, зображає природу рідного краю через ГЛ, яка є свідченням, крім іншого, також і внутрішнього світу персонажів. На позначення назв географічних об'єктів автор використовує як нейтральну лексику, так і стилістично марковану.

ГЛ повісті В. Козаченка завжди зумовлена темою, ідеєю, смислом контексту і виконує важливу функцію створення художнього цілого. Створюючи, на перший погляд, чисто зовнішні ефекти, що знаходяться на поверхні асоціативного географічного середовища, назви географічних об'єктів функціують у чітко заданому ракурсі, сприяючи утворенню глибинного внутрішнього сюжету, асоціацій-паралелей і контрастних опозицій, висвітлюючи певні нюанси контексту й характери персонажів.

Закладена в назвах на позначення географічних реалій інформація сприймається читачем у різних планах: значеннєвому, емоційному, асоціативному, географічному. Сукупність цих планів, стилістичний потенціал ГЛ, здатність утворювати різноманітні конотації, реалізація можливостей уточнення простору дії та рис характеру персонажів становлять особливості географічного простору Східного Поділля у творчості В. Козаченка.

У світлі зробленого аналізу повісті В. Козаченка «Ціна життя» перспективу подальших наукових розвідок у визначеному напрямі вбачаємо в аналізі наповнення ГЛ інших творів письменника, а також творів інших українських письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Громко Т. Функціонування географічної лексики в малій прозі Михайла Стельмаха (за збіркою оповідань «Березовий сік») // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць. Вип. 24 / [гол. ред. І.Я. Завальнюк]. Вінниця: ТОВ «фірма Планер», 2017. С. 219–227.
2. Громко Т. В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини). Кіровоград, 2000. 175 с.
3. Громко Т. В., Лучик В. В., Поляруш Т. І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. Київ; Кіровоград, 1999. 224 с.
4. Єрмоленко С. Я., Гримич Г. М. Народно-розмовна традиція в літературно-художньому мовленні (на матеріалі сучасної української прози) // *Питання мовної культури*. Вип. 2. Київ, 1968. С. 14–32.
5. Переломова О. Взаємодія різних шарів лексики у мові творів Валерія Шевчука //

Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Вип. 12. 2004. С. 216–227.

6. Толстой Н. И. Славянская географическая терминология: Семасиологические этюды. Москва: Наука, 1969. 260 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Козаченко – Василь Козаченко. Твори: в 4 т. Т. 1: Листи з патрона; Цикл повістей про «Блискавку»; Ціна життя; Гарячі руки; Блискавка / авт. передм. С. М. Шаховський. Київ: Дніпро, 1979. 535 с.

Стаття надійшла 01.10.2017 року

УДК 811.161.2'36''16/17''

Ігор Даценко

(Нагоя, Японія)

e-mail: datsenko@gmail.com

НАГОЛОШУВАННЯ ПОХІДНИХ СЛОВОФОРМ ІМЕННИКА ТА ПРИКМЕТНИКА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XVII – XVIII ст. (на матеріалі творів Климентія Зіновієва)

Стаття присвячена визначенню акцентуаційної характеристики іменникових та прикметникових словотвірних суфіксальних морфем української мови кінця XVII – початку XVIII ст. Матеріалом для дослідження стали акцентуовані похідні словоформи, що вживаються у творах староукраїнського письменника Климентія Зіновієва. На основі наявного матеріалу визначено маркування кожної суфіксальної морфемі та проаналізовано зумовлене цим маркуванням місце наголосу словоформи. Розглянуто також складні випадки, коли одна морфема мала одночасно кілька акцентних маркувань.

Ключові слова: акцентуація, акцентна система староукраїнської мови, акцентне маркування, базовий компонент, базове правило, морфема, похідні словоформи.

Даценко И. Ударение производных словоформ имени существительного и имени прилагательного в украинском языке XVII – XVIII вв. (на материале произведений Климентия Зиновиева).

Статья посвящена определению акцентуационной характеристике словообразовательных суффиксальных морфем украинского языка конца XVII – начала XVIII в. Материалом исследования послужили акцентуированные производные словоформы существительных и прилагательных, употребляющиеся в произведениях староукраинского писателя Климентия Зиновиева. На основании имеющегося материала определена маркировка каждой суффиксальной морфемы и проанализировано обусловленное этой маркировкой место ударения словоформы.